

Charakteristickou úlohou jazyka^a se zřetelem k myšlence není vytvářet materiální fónický prostředek k vyjadřování idejí, ale sloužit jako prostředník mezi myšlenkou a zvukem, a to za podmínek, za kterých jejich spojení nutně vyústí ve vzájemnou delimitaci jednotek. Myšlenka, jež je svou podstatou chaotická, je v procesu své dekompozice přinucena se zpřesnit. Nejde tudíž ani o materializaci myšlenek, ani o spiritualizaci zvuků, ale o onen poněkud záhadný fakt, že „myšlenka—zvuk“ implikuje členění a že jazyk zpracovává své jednotky tím, jak se konstituuje mezi dvěma amorfními masami.²²⁶ Představme si vzduch ve styku s určitou vodní plochou: když se atmosférický tlak změní, povrch vody se rozčlení do řady částí, totiž vln. A právě toto vlnění nám dává určitou představu tohoto sjednocení, tohoto takřkajíc sprášení myšlenky s fónickou matérií.

Jazyk by se dal nazvat doménou artikulací, přičemž budeme toto slovo užívat ve smyslu určeném dříve (viz str. 46—7). Každý jazykový termín je malý člen, *articulus* („článek“), v němž idea utkvívá ve zvuku a v němž se zvuk stává znakem ideje.

Jazyk lze také srovnat s listem papíru: myšlenka je líc a zvuk je jeho rub, a nelze stříhat líc, aniž bychom přitom nestříhali i rub. Stejně je to v jazyku, nemůžeme tu oddělit ani zvuk od myšlenky, ani myšlenku od zvuku. K tomu lze dospět jen abstrakcí, jejíž výsledek by náležel buď do čisté psychologie, nebo čisté fonologie.

Lingvistika tudíž pracuje v té pomezni oblasti, v níž se prvky obou řádů kombinují, a tato kombinace vytváří formu, *nikoliv substanci*.²²⁷

Takovéto nazírání nám umožňuje lépe pochopit to, co jsme si výše řekli o arbitrárnosti znaku (viz str. 98). Nejenže jsou obě oblasti spjaté jazykovým faktem neuspořádané a amorfní, ale i volba, jež daný akustický úsek vytýká pro danou ideu, je zcela arbitrární. Kdyby tomu tak nebylo, ztratil by pojem hodnoty cosi ze své povahy, neboť by obsahoval prvek nucený mu zvnějšku. Ve skutečnosti však hodnoty zůstávají zcela relativní, a proto také je i svazek mezi ideou a zvukem od principu arbitrární.²²⁸

Ze své strany nám arbitrárnost znaku umožňuje zase lépe pochopit, proč může sociální fakt sám vytvářet jazykový systém. Ke stanovení hodnot je

nutné společenství,^a a jejich existence je dána jediné územ a všeobecným konsensem. Jednotlivec sám není schopen ustálit žádnou hodnotu.²²⁹

Představa takto vymezené hodnoty nám navíc ukazuje, že považovat termín prostě za spojení určitého zvuku s určitým pojmem je velká iluze. Definovat ho takto by znamenalo izolovat ho od systému, jehož je součástí. A znamenalo by to také předpokládat, že můžeme začít od termínů a systémem konstruovat tak, že je skládáme dohromady, zatímco je třeba vycházet naopak od navzájem propojeného celku, abychom analýzou získali ty prvky, které obsahuje.

[K rozvinutí této teze se postupně podíváme na hodnotu // z hlediska označovaného neboli pojmu (§ 2), označujícího (§ 3) a celého znaku (§ 4).]^b

Jelikož nejsme schopni uchopit konkrétní entity neboli jednotky jazyka přímo, budeme pracovat se slovy. I když se nekryjí přesně s definicí jazykové jednotky (viz str. 130—1), dávají nám o ní aspoň přibližnou představu, jejíž výhodou je to, že je konkrétní. Budeme jich tudíž užívat jako vzorků ekvivalentních skutečným termínům synchronního systému, a principy, vydělené se zřetelem ke slovům, budou mít platnost pro tyto entity obecně.^c

§ 2. JAZYKOVÁ HODNOTA NAZÍRANÁ Z HLEDISKA KONCEPTUÁLNÍHO²³⁰

Když mluvíme o hodnotě slova, máme obecně a především na mysli tu vlastnost, že reprezentuje ideu, což je vlastně jedna ze stránek jazykové hodnoty. Je-li to však pravda, v čem se pak tato hodnota liší od toho, co na-

^a Pozn. překl. V delší odbočce se tu de Saussure v přednášce vyjádřil znovu k povaze *sémiologie*, srov. např.: „Za sémiologickou považujeme jen tu část jevu, jež se charakteristicky jeví jako sociální produkt. Jde o to, stanovit povahu tohoto sociálního produktu.“ „Libovolný sémiologický systém se skládá z určitého množství jednotek (jednotek více či méně složených . . . různého řádu) a pravou povahou těchto jednotek (což jim zabráni, aby se směřovaly s něčím jiným) je být *hodnotami*. Tento systém jednotek, který je systémem znaků, je i systémem hodnot.“ (Engler 1842 G, R.)

^b Pozn. překl. Srov. Engler 1849.

^c Pozn. překl. V pregnanční formulaci 3. kursu de Saussure vystihuje mj. i úplnou podmíněnost slova jako termínu systému; tuto myšlenku editoři zcela potlačili: „Každé slovo jazyka má co dělat s jinými slovy, ba vlastně existuje jen svým vztahem k těmto jiným slovům a díky tomu, co je kolem něj. A toto si musíme vždy plně uzřejmit, když se ptáme, v čem tkví hodnota určitého slova.“ (Engler 378 C.)

^a Pozn. překl. V přednáškách tu de Saussure mluvil ale o *řeči*, ne o jazyku (srov. též De Maurovu pozn. 226 vzadu). Podle Englera (*Lexique*, 31) je toto—nepochoopení editorů třeba opravit tak, že místo v textu uváděného *jazyka* tu budeme mít na mysli „schopnost řeči, jazyk + mluvu“.